

Ajalooni jõudmiseks vajame kujutlusvõimet

Intervjuu Mieke Baliga

Henri Zeigo

henri.zeigo@folklore.ee

2019. aasta septembrikuu alguses korraldas Eesti Kirjandusmuuseum ühes Eesti-uuringute Tippkeskusega keskuse 8. aastakonverentsi pealkirjaga “Taju ja performatiivsus kunstis ja kultuuris tehnoloogiliste muutuste ajastul”. Konverentsi alguses oli meil suurepärase võimalus kuulata kuulsat kultuurianalüütikut Mieke Bali, kes on tuntud ka visuaalse omaloomingu poolest. Mieke Bal töötab Amsterdami Kultuurianalüüsi kooli (ASCA) heaks ja käib loenguid pidamas kogu maailmas. Tema panus visuaalse kunsti arengusse on olnud märkimisväärne.

Mieke Bal, hiljuti ma tutvusin teie kodulehega ja täheldasin, et teie huvid on väga laiad, alustades filmidest, kunstist, kirjandusest ja näitustest ning lõpetades kultuuriteooriaga. Miks te ei ole spetsialiseerunud ühele kitsale erialale?

Tegelikult olen ma väga spetsialiseerunud, kuid mitte ühele alale. Pigem olen keskendunud ühele lähenemisele või ideele, milleks on narratiiv. Ma olen spetsialiseerunud narratiividele kogu oma elu. Seda ma olen teinud, uurinud narratiive nende erinevates kunstivormides, keeltes ja kultuuris.

See hõlmab mitmeid distsipliine. Aga nagu te arvatavasti teate, on distsipliinid peaaegu meelevaldselt loodud ja jagatud valdkondadeks ning lähenemisteks, aga narratiive kohtab kõikjal. Ma olen narratiivide spetsialist. Ma pean kõiki neid valdkondi käsitlema, muidu jääb selline vale mulje, nagu võiks narratiive kohata vaid kirjanduses. Ja see ei ole kindlasti tõsi.

Me puutume narratiividega kokku ajakirjanduses, televisioonis ja igapäevaelus. Näiteks kui laps tuleb koolist koju ja räägib oma emale sellest, mis juhtus koolipäeval, siis see on narratiiv. Seega on narratiiv väga tähtis kommunikatsioonivahend.

Tõsi, ma ise õppisin alguses küll kirjandust, kuid siis mõistsin, et see pole ainuke koht, kus narratiive leidub. Ma olen alati soovinud piiluda nurga taha ning jälgida, millega naabrid tegelevad. Kui ma peaksin ennast ühe sõnaga nimetama, siis ma kutsuksin ennast kultuurianalüütikuks. Ja minu kunstiline tegevus on osa sellest.

Kunstilisest seisukohast vaadatuna ma näen, et visuaalne kunst on teie töödes enim esindatud. Kas videod ekraanidel on teie eelistatuim meedium narratiivide kommunikeerimiseks?

Ma ei ütleks nii. Alguses ma tegin üldse dokumentaalvideoid eesmärgiga pääseda lähemale erineva kultuuritaustaga inimestele. Näiteks tegin filme migrantidest nende endi kultuuri keskel ja see aitas mul paremini mõista migratsiooniprotsesse. Maailm meie ümber muutub kiiresti, kuid publikatsioonid ilmuvad aastate pikkuse kirjutamise tulemusena. Minu silmis on filmi tegemine inimestega *koos* palju olulisem kui filmi tegemine inimeste *kohta*. See aitab saavutada palju intiimsemat lähenemist kui näiteks uurimused, vaatlused ja teised akadeemilised lähenemised.

Ma olen külastanud Amsterdamis mitmeid muuseume. Ma märkasin, et paljud neist kasutavad kõikvõimalikke kõrgtehnoloogilisi lahendusi ja ekraane, et rääkida lugu jutustaja seisukohalt. Kas see on trend, mida peaksid järgima kõik muuseumid, et kajastada oma ajalugu, kunstiteoseid ning seeläbi jõudma publikuni?

Ma arvan, et probleem kunsti ja publiku vahel on sügavam kui ekraanid seda suudavad kajastada. Ekraanid võivad pakkuda informatsiooni, kuid nad ei pane meid kunstiga mugavamalt suhestuma. See on ka põhjus, miks ma oma loengutes esindan vaadet, mille kohaselt muuseumiekraanid peaksid järgima teatri funktsiooni, riputades maalid madalamale ja pannes istumisalused nende ette. Näiteks pingid, et inimesed saaksid istuda ja võtta aega kunsti vaatamiseks, mida ei ole seni muuseumites eriti julgustatud tegema. Mul oli võimalik seda korraldada Munchi muuseumis Oslos ja see oli mõjus. Inimesed kulutasid 20 minutit ühe maali peale. See on palju teistsugusem vaatamisviis kui lihtsalt pilgu heitmine ja edasi liikumine. On väga oluline julgustada publikut, et nad saaksid neile huvitavamaid maale pikemalt vaadata. Selleks, et nad saaksid seda teha, pead sa pakkuma neile mugavat äraolemist. Selline on minu uuendus, mis samal ajal on ka kunstiline ja sotsiaalne praktika muuseumites.

Mieke Bal pidas kultuurinähtuste etenduslikkusele ja tajule keskendunud konverentsil ettekande teatrilisusest ja kohtumisest don Quijotega. Alar Madissoni foto 2019.

Ma mäletan, et oma loengus te ütlesite, et ajalooni jõudmiseks me vajame kujutlusvõimet. Kas videokunst aitab meil minna ajas tagasi, ütleme näiteks 19. sajandisse, ja teha seda inimestele paremini mõistetavaks?

Üldiselt ma arvan, et muuseumites ja dokumentaalfilmides nähtu on informatiivne. See ei aita ajas tagasi minna. Pigem annab see sulle tunde, milline see asi võis toona olla, aga see ei tee sind sellega osaks. Ma püüan oma videotega kaasata publikut olukorda, kus saab lavastada minevikku. Seega ei proovinud ma oma töödes ajas tagasi minna, vaid tuua ajalugu meile lähemale. Selleks, et minevik saaks tulla olevikku ning selles uuesti kehastuda.

Sellel konverentsil te tõite “Don Quijote” loo minevikust olevikku. Miks te kasutasite seda tuntud kirjandusteost, mitte aga mõnda teist romaani?

Hulluse tõttu. Ma arvan, et see raamat on hullusest. “Don Quijote” romaan on sõjast, vägivallast ja orjusest rohkem kui millestki muust. Nii on see ka

tänapäeval. Maailmas on täna üle 50 miljoni orja; 70% neist on naised. Me ei mõista, et Liibüas eksisteerivad tänaselgi päeval veel orjaoksjonid ja orjadega kauplemised. “Don Quijote” puudutab meie aega. See raamat jutustab mehest, kes oli laeval, mis suundus pärast võidukat lahingut tagasi Hispaaniasse, kuid laeva ründasid röövlid. See mees sattus röövlite kätte, teised said tagasi koju minna. Nõnda sai temast ori. See juhtus ka raamatu autori Cervantesega: ta oli lahingust tagasi tulemas, kui tema ja ta vend võeti orjadeks. See juhtus 16. sajandil. Ometigi me näeme seda ka täna immigrantidega, kes ületavad Vahemerde. Nad kas upuvad või püütakse uuesti kinni ja viiakse tagasi Liibüasse, kus nad leiavad tee orjaoksjonitele. Ma ei tea, kumb neist valikutest on hullem.

Teie videotest oli Sanchot kujutatud naisena. Ma eeldan, et see rollivalik oli tehtud meelega, eks ole?

Jah, muidugi. Romaanis on Sancho Panza abistaja. Keegi, kes on alati kohal, kui teda vajatakse. Tavaliselt kujutatakse don Quijotet aadlikuna ning Sancho on tavaline töölisklassi esindaja. Niisiis on tegemist klassidevahelise erinevusega, mis annab don Quijotele alust kritiseerida Sanchot tema kõnelemisviisi pärast või siis öelda, et Sancho pole piisavalt haritud. Aga nende omavahelistes vestlustes ilmneb, et Sancho on tegelikult päris tark. Sancho kujutamine naisena on õigluse loomine naistele, kes on pühendanud kogu elu oma abikaasa aitamisele. Paljusid naisi alahinnatakse, kuna neil pole piisavalt haridust. Ja see karakter näitab, et see pole üldsegi probleemiks. Naise valimine rolli on ka loobumine vanast mehe kuvandist. See naine videos on pärit Lõuna-Ameerikast, mis erineb Euroopast, sellel naisel on aktsent. Sellel pole aga tähtsust: ta on tark ja abivalmis. Selles stseenis pakub naine don Quijotele solidaarsust, kui too seda vajab. Aga peamine põhimõte on see, et kui don Quijote kukub kokku, siis naine hoiab teda ja tunneb kaasa, selle asemel, et aidata teda vaid tehniliselt. Teisest küljest on see viide naise rollile, näitamaks, et naised võivad teha kõike. Sotsiaalselt on väga oluline abistada keerukates olukordades.

Mida te tahate selle projektiga saavutada? Kelle juurde jõuda oma sõnumiga?

Selles projektis on tegelikult 16 ekraani (*konverentsil me nägime nelja ekraani ja lugu*). See on massiivne näitus. See nõuab palju tehnoloogiat ja pinke, millel istuda. Seda näidatakse tervikuna oktoobri lõpust kuni jõulupühadeni Rootsis ja Hispaanias, ning jaanuarist veebruarini Suurbritannias Leedsis. Ma ei tea, kui kaugele see projekt mind viib, aga ma viin selle tehniliselt lõpuni. Ma käin mööda ilma ja pean loenguid. Minu projekt ei lõpe kunagi.

“Ma naudin koostööd,” ütles kultuurianalüütik Mieke Bal intervjuus. Konverentsil näitas värvikas daam üles uudishimulikku suhtlemisvalmidust. Alar Madissoni foto 2019.

Ma tean, et te olete õppinud prantsuse keelt. Ja paljud näitlejad nendes videotest on samuti pärit Prantsusmaalt. See paneb mind paratamatult küsima, milline on teie side Prantsuse kultuuriga.

See tuleneb kaugest lapsepõlvest. Minu ema ei tulnud pererolliga hästi toime, aga tal olid väga suured kultuurihuvid. Prantsuse šansoonid olid osa tema huvidest. Ta mängis mitmeid plaate kodus, ja ma sain juba varajases nooruses osa prantsuse kultuurist. Kui ma läksin prantsuse keelt õppima, siis ei olnud sellel erilist põhjust. Ma lihtsalt pidin saama kodust välja ja leidma vabaduse,

MEIST ENDIST

et minna pühade ajal Prantsusmaale. Ma ütlesin emale, et ma õpin prantsuse keelt, kui sa lased mul minna. Tol hetkel ma olin sellest eriti võlutud, sest mulle meeldib selle keele kõla. Ja nii ma sain laiemalt teadlikuks selle maa kultuurist. Sealne kirjandus on samuti väga ilus, aga see pole ainuke, mis mind huvitab. Mind köidab ka hispaania ja inglise kirjandus. Ma ei usu kultuurilisse segregatsiooni. Mis mulle Euroopa juures meeldib, on meie keeleline ja kultuuriline mitmekesisus. See rikastab mõttemaailma, nagu kõndimine Tartu linnas, kus ma pole kunagi varem käinud. See on erinev kogemus. See lisab minu teadmiste pagasisse kaemuse väikesest linnast, millel on ajalugu. Ma leian, et see on palju huvitavam kui lihtsalt prantsuse keel.

Te olete öelnud, et teile meeldib külastada Põhjamaid. Miks on see nii?

Mind on viimasel ajal kutsutud sinna loenguid pidama. Kui ma saavutasin rahvusvahelise tuntuse, siis ma sain kutseid Venemaast Skandinaaviamaadeni, ja ma olen ka Tallinnas varem käinud. Ma olen palju töötanud Norra institutsioonidega, nagu Munchi muuseum, aga ma olen saanud väga sooja vastuvõtu osaliseks Rootsis, kus oldi uskumatult vastuvõtlikud minu ideede osas. Ma tegin midagi Taanis, ainult Island on nimekirjast puudu. Siiski on Euroopas palju maid, kellega ma sooviksin koostööd teha. Ma naudin koostööd.

ABOUT US

To reach history, we need imagination

Interview with Mieke Bal

Henri Zeigo's interview with cultural analyst Mieke Bal.